

*Др Иштван Фејеш, редовни професор
Правној факултету у Новом Саду*

МОДЕЛИ ИСПИТИВАЊА ОКРИВЉЕНОГ И СВЕДОКА У САВРЕМЕНОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

***Сажетак:** Иако материјални докази остају све важнији, лична доказна средства имају централно место и незаменљива су и у савременом кривичном поступку. Да би се информациони потенцијали меморије испитиваних лица максимално искористили, перманентно се ради на усавршавању тактике и технике испитивања. Развијени су разни модели испитивања и на неке ћемо се осврнути у овом раду.*

***Кључне речи:** Кривични поступак, испитивање, модели.*

І УВОД

Испитивање¹ је једна од *најчешћих* и *најзначајнијих* истражних радњи, којом се, уз поштовање законом предвиђених формалности, прибавља доказна грађа од тзв. личних доказних средстава (или личних извора). Испитивање, наиме, омогућава сазнање *садржине сећања* испитаника о одређеним околностима, важних за откривање и доказивање кривичног дела и изрицање кривичне санкције. Због тога су препоруке и правила криминалистичке тактике, које се односе на организацију, пла-

---

¹ Може се запазити неубичајена динамика у погледу законске терминологије за означавање узимања изјаве од окривљеног, сведока и вештака у нашим кривичним поступцима.

Тако, **Законик о кривичном судском поступку из 1929.г.** користи *јединствену* терминологију и говори о «*испиту*» и окривљеног, сведока и вештака.

нирање, спровођење и фиксирање резултата испитивања веома значајне. Оне обезбеђују **законитост** и **ефикасност** испитивања и пружају значајан ослонац пракси².

Упркос динамичном развоју криминалистичке технике и изузетном порасту улоге материјалних доказа, лична доказна средства не губе важност из више разлога. Код већег броја кривичних дела уопште нема или има само минималних материјалних доказа (нпр. усмено изнета увреда, клевета, лажно сведочење, итд.). Надаље, материјални докази, по правилу, сами по себи нису довољни. За утврђивање њихове доказне валидности неопходни су и лични докази. Другим речима, материјални докази се најчешће морају комбиновати са личним доказима, јер ретко кад могу сами себе «легитимирати» тј. потврдити своју аутентичност: ко, како, где и на који начин их је прибавио, којим методима су обрађени итд. Насупрот томе, лични докази су погодни за «самолегитимацију». Сведок просто каже откуд му је позната чињеница коју саопштава и уједно и одговоран је за истинитост навода.

Често присуство личних доказних средстава у кривичном поступку и њихов значај је у и у вези са системом модерног кривичног поступка, нарочито са начелима непосредности, усмености и котрадикторности. Због тога, и поред раста значаја материјалних доказа, искази разних субјеката са

Законик о кривичном поступку из 1953. г. и Закон о кривичном поступку из 1977.г. користи *различити*е термине: «*испитивање*» «окривљеног» и «*аслушање*» сведока и вештака.

Законик о кривичном поступку из 2001.г опет *уједначава* терминологију, и говори о «*аслушању*» окривљеног, сведока и вештака. Ту терминологију задржава и **Законик о кривичном поступку из 2006. г.** који није ступио на снагу (укинут 3.9.2009.г, Сл. гласник РС 72/2009).

Изменама и допунама ЗКП из 2009.г (Сл. гласник РС 72/2009), опет је промењена терминологија и користе се *различити* термини : »*аслушање*» окривљеног « и «*испитивање*» сведока и вештака.

За дискусију је да ли је оправдана ова динамика. Овим **Изменама и допунама ЗКП**, у односу на ЗКП из 1953.г. направљен је «пун круг». Решење је наике потпуно супротно. Сада се окривљени «аслушава» а сведок и вештак «испитује».

Разлози за ову променљиву, нестабилну терминологију могу бити различити и у њих се овде не можемо упуштати. Треба међутим напоменути, да коришћење разних термина за процесну радњу узимања изјаве од окривљеног, сведока и вештака, нису нарочито оправдана, јер *суштинске* разлике међу њима нема. Штавише, суштинске разлике нема ни у односу на узимање изјаве лица у оквиру прикупљања обавештења од грађана од стране полиције, у преткривичном поступку. Наравно, нека одступања су нужна због различитог процесног положаја окривљеног, сведока вештака и лица која даје обавештења. Терминолошке разлике нема ни у ЗКП Немачке и Аустрије. Користи се израз »die Vernehmung». Ми ћемо у даљем тексту користити термин «испитивање».

² Tremmel, F.-Fenyvesi ,Cs.- Herke,Cs., Kriminalisztika ,Tankönyv és atlasz, Budapest-Pécs,2005. str. 339.

свим својим слабостима, и испитивање као начин њиховог прибављања су још увек незаменљиви³.

На основу реченог, може се лако закључити, да је објективност исказа и даље једно од кључних питања доказивања у кривичном поступку, како у припремној фази поступка тако и у судском делу.

Због тога, чине се преманенти напори, да се усаврше постојећи и изграде нови модели испитивања, који ће допринети да се информациони потенцијал личних доказних средстава максимално искористи. Другим речима, да се од испитаника⁴ добије највећи могући број корисних нових информација, да се чињенице сачуване у сећању испитаних лица у највећој могућој мери искористе за потребе органа прогона и суда, уз поштовање њихових законом гарантованих права. Укратко, да се добије истинит и целовит исказ.

У даљем излагању упознаћемо се са неким моделима испитивања које је развила криминалистичка тактика са ослонцем на криминалистичку психологију, логику и друге научне области.

II КЛАСИЧНИ МОДЕЛ

Класичан модел испитивања криминалистичке тактике препоручује, да се испитивање расчлани на неколико фаза. Они имају своју улогу у процесу добијања исказа и чине један логичан ток. У погледу тога, које основне елементе треба да садржи структура испитивања, у теорији постоји суштинска сагласност, али нема сагласности о броју етапа у које се групишу ти неопходни елементи.

1. Ставови теорије

а/ У скромној **домаћој** криминалистичкој литератури опште је прихваћена **троеоба** тока испитивања сведока и окривљеног.

У том смислу **Бранислав Симоновић**⁵, **Живојин Алексић-Милан Шкулић**⁶, **Владимир Кривокајић**⁷ и **Маринко Кресоја**⁸ разликују 3 етапе

³ Нарочито је проблематичан исказ оштећеног у својству сведока, али је и незаобилазан јер је често и једини сведок.

⁴ Испитаником сматрамо лице од кога се у току кривичног прогона у ширем смислу (преткривични и кривични поступак) прибавља исказ: грађанин на информативном разговору, сведок, осумњичени, окривљени. Ту спадају и вештаци, мада они свој налаз и мишљење најчешће дају у писменој форми, а њихово усмено саслушање је по правилу усмерено на објашњење писменог налаза и мишљења.

⁵ Симоновић, Б., Криминалистика, Крагујевац, 2004. стр. 160-165.

⁶ Алексић, Ж.-Шкулић, М., Криминалистика, Београд, 2009. стр. 174.

- фаза упознавања
- фаза слободног излагање сведока
- фаза питања.

Ове фазе мање-више детаљно разрађују. Тако нпр. *Симоновић* уводну фазу расчлањује на

- успостављање контакта
- упознавање сведока са правима и обавезама
- узимање персоналних података од сведока.

Истиче да је испитивање у својству сведока по» *правили необичан и шескобан доживљај у живоју човека*» и због тога је «*веома важно усвојити контакти са сведоком, припремити га да максимално активира своје појенцијале како би дао веран исказ*». Од успостављања контакта «*зависи судбина ове радње*». Основни стратешки циљ успостављања контакта је формирање повољне атмосфере у којој ће се одвијати испитивање. У сваком случају испитивање треба почети тако, што ће се сведок питати о чињеницама које су испитвачу већ познате из других извора. «*На тај начин већ на почетку се може проверити искреност сведока*».

Наглашава важност спонтаног приповедања. Позива се на *Hellwig*-а, према коме је експериментално утврђено, да је број грешака у спонтаном излагању знатно мањи него у исказу који је прибављен постављањем питања и потпитања. Спонтано приповедање није, наиме, под утицајем испитивача. Испитивач треба да ћути и пажљиво слуша. Заинтересованост стимулише испитаника.

Фаза испитивања (постављања питања) по овом аутору је најтежи део» *јер треба од сведока сазнати чињенице о којима није могао или није хтео да се изјасни у слободном излагању*» а са друге стране испитивач треба да уложи максималан напор да формулацијом и начином постављања питања не делује у правцу фалсификовања сећања.

Владимир Водинелић⁹, посебно обрађује тактику и технику испитивања добронамерних и лажних сведока.

Поступак испитивања такође дели у суштини на 3 фазе, наглашавајући неопходност припремања испитивача пре испитивања.

Прво сусреће у разговор. Саопштава се сведоку зашто је позван и постављају му питања о идентитету. Ова персонална питања омогућују и «*неприсилјену конверзацију*» која служи за успостављање контакта. Од доброг почетка често зависи много, због тога наглашава да «*овај процес није формалност*».

⁷ Кривокапић, В., Криминалистика, Тактика III, Београд, 1997. стр. 51, 62, 83

⁸ Кресоја, М., Криминалистика, Гемерин-Нови Сад, 2006. стр. 277.

⁹ Vodinelić, V., Kriminalistika, Beograd, 1996. стр. 217-227.

Слободно излагање сведока је следећа фаза, у којем испитивач треба пажљиво да прати и прави белешке о суштини излагања и скицира питања која ће поставити касније и да не прекида неумесним питањима сведока. »Он слуша мисли...Покушава да схвати личности сведока. Да ли сведок осћавања утисак човека који говори истину?»

Постављање питања следи када је сведок завршио спонтани исказ. Питања морају да почну са безначајним детаљима које претходике критичном догађају и да обезбеде излагање чињеница оним редом како су се дешавале.

Према овом аутору у пракси се примењује следећи начини испитивања:

- испитивач поставља питања без значаја за тему испитивање али зајимају сведока и због тога су можда асоциране са критичним догађајем
- испитивач поставља питања о околностима које су непосредно претходиле критичном догађају, које могу пробудити сећања на важне детаље самог догађаја

– Испитивач тражи од сведока да детаљно опише све што је тог дана радио пре критичног догађаја и на тај начин га доведе до критичне околности

Изузетно могу се предочавати сведоку ради оживљавања сећања неке околности или предмети повезани са критичним околностима, које је сведок заборавио. Може се сведоку нпр. прочитати шта су други сведоци рекли о неком догађају који је *прећходило* или *следио* чињеницама које је испитивани сведок заборавио,

- Испитивање на месту кривичног дела.

Кад испитивач посумња да је сведок лажан, треба да поставља брза, прецизна питања у погледу детаља, на које се лажац није могао припремити. Кад испитивач инсистира на детаљима, сведок мора неизбежно да изађе из круга унапред припремљених одговора. Кад се сведок довољно заплео у противречности, испитивач ће му предочити доказна средства која оповргавају његове тврдње. После тога ће га упозорити још једном да је давање лажног исказа кривично дело и да је за њега најкорисније да износи истину.

Иван Костић¹⁰, за разлику од већине криминалиста, испитивање дели само на *два* основна стадијума:

- први део има за циљ упознавање личности у виду интервјуа
- други део, само саслушање.

Затим излаже низ радњи и поступке који се логички надовезују једна на другу називајући их «мере психолошке стратегије»:

- придобијање и мотивисање странке на разговор, успостављање позитивног некад и присног односа

¹⁰ Костић, И., Криминалистичка психологија, Београд, 2000. стр. 171.

- навођење на тему ,прављењем увода и вештим постављањем пригодних питања
- развијање комуникације подстицањем на разговор о главној теми
- разговор о главној теми
- завршавање комуникације резимирањем података и извлачењем закључака
- придобијање странке за будућу сарадњу.

У крајној линији у односу на горе приказану троебну току саслушања нема суштинске разлике.

6. Предности расчлањавања испитивања на фазе са различитим, логички повезаним функцијама, истичу и бројни **инострани** криминалисти .

*Pavišić i saradnici*¹¹ нагалашавају да се испитивање добронамерних сведока врши по одређеним стадијумима .

Истичу, да је врло озбиљна грешка испитивање сведока «*на брзину*» без припреме и упознавања са ситуацијом. Једнако је лоше ауторитативно поступање. Више успеха се може очекивати од добро припремљеног испитивања, чак и ако сведок није добронамеран, него од грубих претњи различитим санкцијама за одбијање исказа.

Први стадијум почиње утврђивањем идентитета испитаника и других питања *ad personam* и саопштавањем зашто је позван. Та прва питања и први разговори омогућавају успостављања природног контакта који после служи за успостављање одређеног односа поверења. Од доброг почетка много зависи. Треба пронаћи прави тон. На основу тих првих личних контаката испитивач и испитаник стварају слику један о другом.

У *другом стадијуму* испитаник се позива да у спонтаном излагању изнесе све што зна у вези случаја

У *трећем стадијуму* испитивач поставља питања. На основу одговора на њих испитивач треба коначно да заузме став, да ли сведок лаже или је добронамеран . Треба се чувати пренагљених закључака. Исказ сведока може бити неистинит из разних разлога, лаж је само један од њих. Врло су чести погрешни искази добронамерних сведока. Они износе своју субјективну истину, што се не мора поклапати са објективном стварношћу, у уверењу да казују објективну истину. Сећања изазвана питањима нису сасвим поуздана. Ако питања садрже много детаља, може доћи и до фалсификовања сећања.

На *крају* испитивања треба проверити истинитост садржаја исказа.

---

¹¹ Pavišić, B.-Modly, D.-Vejić, P., *Kriminalistika*, Knjiga prva, Zagreb, 2006. стр. 403-405.

Horst Clages¹² саслушање дели на:

- контактни разговор
- поучавање и опомињање сведока/окривљеног
- уводни разговор
- питања *ad personam*
- саслушање о предмету разговора
- састављање записника.

Напомиње да се исказ сведока *«редовно узима у три фазе... Сведоку се даје могућности да ситање ствари, односно своја зајажња оише у виду приговдања.»*¹³

«Ако је окривљени вољан да да свој исказ, ситање ствари треба да оише и изложи свеобухвајно и конзистентно (слободно излагање). Испитивач по могућности треба да избегава његово прекидање питањима.» Конзистентно, повезано излагање *«подстиче сећање и репродукцију ојаженої»*¹⁴.

Flórian Tremmel – Csaba Fenyvesi- Csongor Herke¹⁵ истичу да је испитивање веома сложен процес али да се ипак може у суштини поделити на четири етапе:

- припреме испитивања
- почетак испитивања
- разговор о главној ствари
- фиксирање и контрола исказа

Оваква шема крије у себи широку лепезу разних могућих тактичких варијанти.

Припрема обухвата

- темељно проучавање списка предмета
- упознавање личности испитиваног
- одређивање главних питања испитивања
- сачињавање плана испитивања (место, време, редослед питања, докази за предочавање итд.)

Почетак испитивања треба да обухвати проверу идентитета, разне опомене и сл. али не сме да се ограничи само на ове службене аспекте. Важно је успоставити лични контакт, што ће значајно утицати на даљи ток испитивања.

¹² Horst Clages (Hrsg.), Der rote Faden, Grundsätze der Kriminalpraxis, Heidelberg, 2004., стр. 199.

¹³ Horst Clages (Hrsg.), Der rote Faden, Grundsätze der Kriminalpraxis, Heidelberg, 2004., стр. 203.

¹⁴ Horst Clages (Hrsg.), Der rote Faden, Grundsätze der Kriminalpraxis, Heidelberg, 2004., стр. 207.

¹⁵ Tremmel, F. - Fenyvesi, Cs. - Herke, Cs., Kriminalisztika, Tankönyv és atlasz, Budapest-Pécs, 2005. стр. 341-343.

Разговор о главној ствари је центрирани део и има два дела:

- слободно излагање испитаника
- фаза питања

У *четвртој фази* се писмено фиксира исказ. На то треба обратити пажњу. Из записника треба да се види законит ток и да верно одрази живу реч (стил, карактеристични изрази) испитаника. Исказ се проверава већ у току разговора о главној ствари. Састављање записника је шанса да се погодним питањима још једном провери исказ.

Endre Bócz i saradnici¹⁶ деле испитивање на следеће етапе:

- уводни део
- слободно излагање
- фаза питања
- оцена и провера исказа
- фиксирање исказа

Препоруке и правила криминалистичке тактике су у функцији стварања повољне психичке ситуације, да се елиминише субјективизам, и да се прибави што потпунији и истинит исказ. *»Правилно одабрана тактика може допринети да испитаник не говори само већ ионако познате ствари, већ да у исказу изнесе нове квалитетне чињенице и ипак ипротивно евалуалној својој првобитној намери, ипак помоћне још једну«*¹⁷.

Friedrich Geerds¹⁸ наглашава важност припрема. Испитивање *«не почиње доласком испитаника»*. Неопходно је претходно проучавање аката. Све што је у актима мора бити *«у глави испитивача или на папиру»*, ако жели обавити успешно испитивање. Разликује неколико основних стратегија самог испитивања:

1. *Стратегија прелома*-осумњениченом се *«очита лекција»* суочавањем са његовим (не)делом или се изненади на неки други начин. Тај момент изненађења треба да искористи испитивач да би добио било какав паушални исказ, који касније допуњује питањима. Релативно је ретко применљива стратегија.

2. *Стратегија сондирања*- типична стратегија за испитивање. Након узимања личних података, прелази се на основну тему разговора. Овај начин поступања најчешће носи најмањи ризик. Након слободног излагања испитаника, следи фаза питања.

3. *Стратегија омекивања*-најопаснији за испитаника. Након брижљивих припремних радњи и питања везаних за личну сферу испитаника и постављањем питања о споредним предметима неопажено се прелази на главну тему. Ово је захтеван метод, при којем се не смеју правити грешке.

---

¹⁶ Bócz, E., (ur.), *Kriminalisztika*, Budapest, 2004. стр. 772-783.

¹⁷ Bócz, E., (ur.), *Kriminalisztika*, Budapest, 2004. стр. 759.

¹⁸ Geerds, F., *Kriminalistik*, Luebeck, 1980. стр. 212.

Без обзира на на изабрани модел, који се увек мора прилагођавати конкретној ситуацији, редовно је неуралгична тачка како започети испитивање. Ради се о проблему» *йрва йри минуџа*». У скоро свим случајевима, по мишљењу овог познатог аутора, успешна тактика је започети испитивање у мирном, пријатељском тону, који се по потреби може и променити (нпр. ако испитаник има очигледно лажну причу).

Даљи ток зависи у сваком појединачном случају, од личних својстава и правног положаја испитаника, врсте и тежине кривичног дела и у првом реду од степена расветљености кривичног дела.

И овај аутор препоручује да мериторни део саслушања почне са самосталним излагањем, »*јер се йако моју сазнаџи неке сџвари на које се до-йаад није ни мислило*»¹⁹ После тога, пре или касније, мора се прећи на питања, која морају бити кратка и јасна.

2. Законик о кривичном поступку²⁰

ЗКП Србије прописује да се окривљеном *мора обезбедити* могућност спонтаног излагања, како на саслушању у истрази тако и на главном претресу (чл. 85. ст. 5. и чл. 320. ст. 4.).

До измена ЗКП 2009²¹ идентично је било и у о погледу сведока. Међутим, након измена ЗКП 2009.г. ситуација се мења.

Испитивања сведока у истрази остаје исто као и раније и не разликује се од саслушања окривљеног, и њему се мора обезбедити могућност спонтаног излагања по чл. 103. ст. 1. ЗКП. Међутим, на главном претресу, *нема више слободної излајања сведока*, већ по чл 331. ст. 1. ЗКП, *одмах* се прелази на *йосџављање йиџања*. Изричито је прописано кад и која лица су овлашћена и којим редоследом на постављање питања. Редослед зависи од тога, ко је предложио испитивање сведока. Ако је испитивање сведока наредио суд по службеној дужности, прво пита председник већа, па остала лица овлашћена на постављање питања, утврђеним редом. Ако је испитивање сведока предложио тужилац, питања поставља прво он, па одбрана итд... Ова новина има неке сличности са унакрсним испитивањем у англосаксонском праву. Сведока превентивно испитују странке а не суд. Тиме јача улога странака. Судија има углавном контролну улогу²² (осима када је испитивање наређено по службеној дужности, када сведока први испитује судија одн. председник већа), да спречава недозвољена питања. Оправда-

¹⁹ Geerds, F., Kriminalistik, Luebeck, 1980. стр. 212. in fine

²⁰ Сл. лист СРЈ бр. 70/ 2001, 68/2002 и Сл. гласник РС бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009 и 72/ 2009

²¹ Сл. гласник РС 72/2009

²² Grubač, M., Krivično procesno pravo, Beograd, 2009. стр. 414.

ње за ову новину се може видети у јачању страначких елемената и скраћењу трајања гл. претреса. Међутим, сматрам, да је постигнут заправо контра ефекат. Сада се *поштојено испитивање* сведока са спонтаним исказом обавља *једино у истрази*. На главном претресу, код исказа «питање-одговор», од сведока се *не захтева* целовит, логичан и детаљан исказа, већ да одговори на постављена питања. Значи, есенцијални, *најважнији* део испитивања сведока, спонтани исказ је резервисан само за истрагу. Ово је у супротности са препорукама научно заснованог теоријског модела приказаног горе, који наглашава важност спонтаног исказа. Слободно, спонтано и континуирано излагање сведока, без сугестивног и ограничавајућег утицаја питања²³, је *најзначајнији* извор нових квалитетних информација. Без тога, крајњи резултат је, да се важни детаљи губе и сећање сведока остаје неискоришћено.

Имајући у виду значај доказивања сведоцима, на тај начин је тежиште доказивања великим делом, фактички пребачено у истрагу. Уместо главног претреса, заправо јача истрага, где по природи ствари, страначки елементи поступка не могу доћи до пуног изражаја, где је и присуство страначка само могуће, не и обавезно (уз минималан број изузетака). Истина, начином постављања питања, може се *фактички* постићи да се испитивање сведока на главном претресу много не разликује ни сада од испитивања у истрази. Наиме, ако се сведоку постављају уопштена питања нпр. » Испричајте шта се десило дана ...» Али то је само *могућности* добијања спонтаног исказа од сведока и то није истоветно са *обавезом* обезбеђења могућности давања спонтаног исказа. Да ли ће до спонтаног исказа доћи, зависи од лица овлашћеног на постављање питања и судије одн. председника већа.

Веће може одредити да се одступи од редовног тока расправљања на главном претресу на основу чл. 297 ЗКП, али то овлашћење се не односи на могућност да се сведоци евентуално испитају другачије него што је изричитим одредбама чл. 331. одређено.

Када сведок нема прилику да спонтано изложи своја сећања и да тако оживи и освежи своје сећање, може имати значајних тешкоћа у давању одговора на постављена питања. Лоше формулисана, двосмислена и нејасна питања лако могу збунити и најдобронамернијег али несигурног сведока, што лако може довести до конфузних одговора. На основу чл. 332. ЗКП може бити прочитан његов ранији исказ или део исказа, ту долази у обзир и исказ дат у истрази. Тако, може доћи до ситуације да уместо усменог спонтаног излагања сведока, буде прочитан његов спонтани исказ дат у истрази. То свакако не доприноси јачању начела непосредности и усмености и оупште, главног претреса и не може бити замена за спонтани ис-

---

²³ О негативном ефекту питања видети и излагање даље под III/1

каз. Једина корист од изостављања спонтаног исказа на главном претресу, може бити лакше разоткривање лажног исказа. Сведок може заборавити шта је раније рекао а није било истинито, па се без контекста наученог лажног исказа не може више сетити неистинитих навода или се може лако збуниити и запетљати у противречности. Ипак, сматрам да та корист није довољна противтежа губитку спонтаног исказа.

Немачки ЗКП познаје *слично, али мноґо оїрезније* решење у погледу испитивања сведока и вештака, које би било много примереније и нашем кривичном поступку.

У истрази се сведок (и вештак²⁴) испитују на «класичан» начин. Сведок се позива да све што му је познато »конзистентно изложи», тј. изложи у форми спонтаног, логичи повезаног исказа.²⁵

На главном претресу је испитивање може бити другачије, слично нашем ЗКП-у. Ако странке сагласно предложе, председник већа **може** препустити њима испитивање сведока (и вештака) кога су оне предложиле. Тада свака странка испитује прва сведока (и вештака) кога је она предложила²⁶. Према томе, у немачком ЗКП овај вид «унакрсног» испитивња је само **могућност а не и обавеза. Та могућност се међутим у пракси не користи.**²⁷

III АЛТЕРНАТИВНИ МОДЕЛИ

Поред «дотеривања» класичног модела, притиснути потребама праксе за све већом количином информација, научници и практичари стално траже и неке нове путеве и улажу напоре за изграђивањем нових, ефикасних алтернативних моделе испитивања. У наставку излагања осврнућемо се на неке од ових алтернативних модела испитивања.

1. »Модел» праксе

Пракса је често склона да из разних разлога (незнање, недостатак времена, средстава итд.) игнорише и добро разрађене, научно фундиране моделе и законске прописе и да иде неким својим путевима дискутабилне вредности.

Истраживања спроведена међу полицајцима у Великој Британији и САД су показала да су полицајци свесни значаја саслушања сведока. Полицајци у Њујорку су скоро без изузетка тврдили да су у расветљавању

²⁴ По чл.85.нем.ЗКП, одредбе о испитивњу сведока важе и за испитивње вештака.

²⁵ Чл .69.ст.1.нем.ЗКП

²⁶ Чл.239.ст. 1.нем.ЗКП

²⁷ Beulke, W., Strafprozessrecht, Heidelberg, 2006. стр.226.

кривичних дела најважнији сведоци²⁸. Испоставило се и то, да радници полиције троше 86% радног времена на испитивање сведока. Слични резултати су добијени и у Великој Британији²⁹.

У истраживању полицијске технике испитивања, крајем 1980-тих година, у SAD³⁰, преслушавани су магнетофонски снимци испитивања које су водили искусни иследници са просечно 10 година праксе. Снимци су показали, да је иследник најчешће после кратког представљања, замолио сведока да у слободној форми исприча све чега се сећа. Али, испоставило се, да је испитивач већ само након просечно 7,5 секунди прекинуо излагање сведока и *исповио неко питање*. Више пута се у току анализираних саслушања десило да сведоци уопште нису ни стигли завршити своје излагање. Оваква техника је у супротности са препорукама научно заснованих теоријских модела приказаних горе. Сви они наглашавају важност спонтаног исказивања. Слободно и континуирано излагање сведока, без сугестивног и ограничавајућег утицаја испитивачевих питања је врло значајан извор нових квалитетних информација. Завршетак интервјуа без довршене приче сведока је сигурно доводило до губитка бројних, релевантних информација. Даљи проблем је, да се због сталног прекидања излагања, код сведока формира разумно очекивање, да ће његово излагање убрзо опет бити прекинуто. Због тога подсвесно настоји, да *«тајно»* искористи време на располагању до следећег прекида. Своје излагање *скраћује, сажима и изоставља детаље које сматра неважним*. Сведок се на овај начин наводи да *не чини* никакве напоре у правцу целовитог и детаљног исказа, већ да даје само кратке и површне одговоре на постављена питања. Резултат је да важни детаљи изостају и остају непознати испитивачу. Очигледно је било да иследници изразито преферирају кратка питања са кратким одговорима, на супрот много ефикаснијим отвореним питањима. Али отворена питања³¹ имају незгодну страну што је за одговор на њих најчешће потребно много дуже време. У типичном интервјуу била су 3 отворена питања и 24(!) кратка затворена питања³² на

---

²⁸ Sanders, G., The usefulness of eyewitness research from perspective of police investigators, Unpublished manuscript, State University of New York, 1986.

²⁹ Kebbel, M.-Milne, R., Police officers perception of eyewitness factors of forensic investigations. Journal of Social Psychology, 1998. стр. 138.

³⁰ Fisher, R.-Geiselman, E.-Raymond, D., Critical analysis of police interviewing techniques, Journal of Police Science and Administration, 1987/15

³¹ Отворена питања су уопштена и испитаник ничим није ограничен у свом излагању.

³² Код затворених питања испитаник мора да изабаре један одговор од више понуђених или наговештаних алтернатива. Сугестивно дејство оваквих питања је велико. Треба их свакако дословце уносити у записник да би се касније могао правилно оценити њихов сугестивни ефекат. Видети: Kube/Störzer/Timm (Hrsg.), Kriminalistik, I, Stuttgart, etc. 1992. стр. 563.

које је требало дати и кратак одговор. Код брзих, затворених питања сведок је у просеку имао само 1 секунду да се психички припреми на следеће питање. То је превише кратко време за сабирање мисли, активирање сећања и за концентрацију на репродукцију сећања. Сазнање информација ускладиштених у меморији сведока је стратешки задатак испитивача. У том циљу, на адекватан начин, треба да допринесе активирању сећања и помогне у што тачнијој репродукцији. Изложена техника је *иошћуно нейоћодна* за реализацију овог циља. Поред лоше технике испитивања, слабом крајњем резултату су допринели и неуважавање личних особина испитаника. Криминалистичка психологија и криминалистичка тактика препоручује знатно диференциранији приступ испитивању, у зависности од пола, старости, психичке конституције испитаника и сл. Присутност других лица, других сведока, радозналих пролазника, краткоћа расположивог времена итд., такође могу бити значајан ометајући фактор.

Једним другим истраживањем у Енглеској,³³ анализирани су интервјуи полицајаца који најмање 5 година раде на испитивањима. Показало се, да је у безмало свим посматраним случајевима, поступак испитивања био *скоро исћи* (исти начин вођења, исти стил постављања питања), независно од личности сведока, околности, врсте и тежине кривичног дела. Доминанна су била *краћка, заћворена* питања, којим су испитивачи просто «митраљирали» испитанике. Отворених питања је било јако мало. Паузе између питања *уоћшћие* није било. Било је и пуно *сућесћивних* питања. Одговори на њих, требали су потврдити верзију испитивача о кривичном делу³⁴. Резултат је био, знатан и неизбежан губитак корисних информација и пораст броја погрешних и бескорисних информација. Наиме, ако се саслушање темељи једино на питањима испитивача, тада ће исказ највероватније садржати само она сазнања испитаника која су у некој вези са постављеним питањима. Пошто испитивач поставља питања на основу својих сазнања и на основу тога шта он сматра битним, тешко да се тако могу добити за испитивача *сасвим* нове информације. На тај начин, већ постојећа сазнања испитивача битно ограничавају могућност сазнања *сасвим* нових чињеница. Саслушања се тако заправо више свде на *иоћврду* верзије испитивача о догађају него на средство сазнања нових чињеница. Испитивачи су често постављали питања и *ћре* него што је сведок *заћочео* свој исказ. Постављање мериторних питања о неким детаљима пре самосталног приповедања

³³ George, R., A field evaluation of the interview. Unpublished masters thesis. Polytechnic of East London, 1991.

³⁴ Вероватно и код нас постоје недостаци у том погледу. Наиме неки недостаци праксе субјективног карактера као што су незнање, немар, неприпремљеност, нестрпљење недостатак такта и слуха за потребе неких категорија испитаника, имају универзални карактера и не познају границе. Због тога би таква истраживања била корисна и код нас.

сведока је погрешно. Питања наине, неизбежно каналишу сведокову пажњу и излагање у одређеном правцу, могу га збунити и учинити несигурним и то у фази кад је најпотребније да среди своје мисли и сећања. До провере истинитости исказа, отклањања нејасноћа и празнина питањима по природи ствари треба да дође тек *након завршетка* спонтаног приповедања. Значај самосталног излагања је и у томе да испитаник може износити и ствари које испитивач евентуално и не жели питати. Но, то не значи да се питања већ у раној фази саслушања *уопште* не могу постављати, јер се испитанику мора некако ставити до знања о чему се очекује његов исказ. Али, она треба да буду уопштена, и да служе као оријентир саслушаном, о ком историјском догађају треба да исказује и да омогућавају конзистентан исказ. Најпогоднији метод је да се након првог кратког исказа поставе тзв. водећа («*leading*») питања којима се омеђава тема. Сведок се замоли, да поново, сад већ на основу ових усмеравајућих питања, исприча своја сећања. Тиме му се помаже да поново преживи у мислима догађаје и да се сети чињеница којих се дотад није сећао. Овако се може ненамерно и одати да је исказ научен, тј. лажан.

Веома је важно, да се самостално излагање сведока стрпљиво саслуша, и да се питањем или примедбом прекида, само ако је то *стварно неопходно*: кад испитаник застане и не зна како да настави, кад се удаљава се од теме и сл. Успешни могу бити и разни «*неујтрални импулси*» нпр. »*да, да*», » *шта је било после*», »*аха*», »*свашта*» и ³⁵сл.

Активна пажња испитивача олакшава изградњу адекватног контакта, јача поверење у испитивача, активизира и испитаника и буди у њему жељу да саопшти што више информација. Стрпљивост је нарочито потребна, ако испитаник није у стању да самостално исприча своја сећања. Тада треба ићи корак по корак. Оно што је речено треба још једном проверити, унети у записник и погодним питањем подстрекнути испитаника да крене даље. Нпр. »*Можемо ли дакле уписати у записник да вас је окривљени ударио њесницом у лице. Добро. А шта се десило после тога?*» Пажљивим праћењем излагања сведока, могу се врло често сазнати информације за постављање добрих питања у каснијој фази саслушања. Тако се може уочити и врло значајна *невербална комуникација*³⁶.

Невезано, спонтано излагање, одражава став испитаника о томе, шта он сматра важним, који су битни елементи изложеног догађаја. Сугестивно дејство питања не долази до изражаја, не деформише исказ и тако се може доћи до нових важних чињеница. Негативна страна је да могу изостати

³⁵ Kube/Störzer/Timm (Hrsg.), *Kriminalistik*, I, Stuttgart, etc. 1992. стр. 589.

³⁶ Детаљније: Bender/Röder/Nack, *Tatsachenfeststellung vor Gericht*, I, München, 1981. стр. 80-87.

објективно важне чињенице које испитаник саматра неважним. То се може касније питањима исправити³⁷.

2. Reid-ова техника испитивања³⁸

Метод је у САД развио **John E.Reid** са сарадницима и данас се предаје у првом реду полицајцима али и на течајевима за цивиле. Циљ је, ефикасно испитивање. Основа метода је теза да рутинирани испитивач, помоћу овог метода, може на основу вербалних саопштења и невербалних реакција испитаника оценити да ли је исказ лажан или истинит. Због тога, пре стварног испитивања, треба спровести тзв. *»тест њонашања»*, путем унапред одређених тенденциозних питања, којима се настоји изазвати нека реакција у понашању испитаника. Циљ теста је утврђивања степена спремности на сарадњу и веродостојности будућег исказа испитаника. Спроводи се *»пре»* самог испитивања. Детаљно се анализира и невербална комуникација, типизирањем образаца понашања да би се могло закључити шта се може очекивати од стварног испитивања. Међу овима се цене такви маркантни и *»издајнички»* телесени покрети као што су *»испитаник се њовлачи у себе, руке склаја на грудима и избегава контакт очима»* (невербални знаци) или *»јосиављено ишпање њонавља, јосиавља контира ишпање, одговара само уошшено, касни са одговором, избегава директан одговор»* (вербална комуникација)³⁹.

Другим речима, циљ је да се утврди да ли ће испитаник говорити истину или не.

По аутору овог метода, већ пре самог испитивања се може изградити рационалан став о томе, да ли је испитаник потенцијални учинилац. До стварног испитивања долази само ако је испитивач уверен да испитаник лаже, а вероватно је он и учинилац. Кад се пређе на стварно испитивање његов циљ је да се у поступку у *»девет корака»* непосредним утицањем, *»сломи оштор»* наводног учиниоца и *»наведе га на њризнање»*.

У *»првом кораку»* испитивач саопштава испитанику да не сумња у његову кривицу. У овој фази је најважније тзв. *»формирање шеме»*. То је монолог испитивача у коме он

- нуди морална или психолошка *»ојравања»* дела (*»метод минимизирања личне одговорности»*) или

- предочава запањујућу количину стварних или *»измишљених»* доказа о кривици испитаника (*»техника максимализације»*).

³⁷ Bócz, E., (ur.), Kriminalisztika, Budapest, 2004. стр.774-775.

³⁸ Навед. према Bócz, E., (ur.), Kriminalisztika, Budapest, 2004. стр.859.

³⁹ Детаљан каталог ових сигнала саставио је Inbau. Познати су и други методи на пр. тзв. *»Behaviour -Analysis»* или *»тест лаж»* који је саставио Majesky.

Овим методима се настоји уверити испитаник да је у безилазном положају и да му се понуди да призна и тако «себи олакша душу». Даљи кораци су усмерени на отклањање евентуалног отпора испитаника и повећања вероватноће признања. Ту се налазе и предочавање измишљених доказа. *Задњи корак* је сачињавање записника.

Ова техника има бројне недостатке. У Европи правни прописи у највећем броју земаља забрањују коришћење фиктивних «доказа» јер је то обмана испитаника. Већ је само полазиште дискутабилно. Психолошка истраживања су доказала да лаж нема специфичне манифестације које би се могле препознати у току *»шестиа џонашања«* (чије је место и улога са правног аспекта и иначе врло дискутабилно). Уочени вербални и невербални знаци могу највише пружити само неке лабаве претпоставке да је испитаник највероватније и учинилац. Неприхватање примедба и противљење испитаника и нашироко-надугачко описивање безизлазности његовог положаја, те нуђење признања истицањем позитивних моралних, психолошких и правних ефеката, испитивач може навести и невиног на признање. И поред свих недостатака овај метод се експериментално предаје и у Европи у неким државама (нпр. у Немачкој у Баварској).

У погледу америчке праксе полицијског испитивања, после обимних истраживања *Richard A. Leo*⁴⁰ је утврдио 25 тактичких захвата који су раширени у пракси. Веома је честа тактика предочавање доказа, истицање интереса осумњиченог, наглашавање стручности испитивача, омаловажавање моралне тежине дела па и позивање на фиктивне доказе. Релативно се ретко примењује тактика *«доброг и лошег иследника»*. Аутор је навео да се може исказати чврста корелација између броја тактичких захвата у току испитивања, тежине дела, расне припадности осумњиченог и тежине и количине доказа. Што је теже кривично дело примењивано је више техника да се издејствују самооптужујућа признања. Што је више доказа било на располагању, смањивао се број техника и уложених напора за постизање признања.

3. Енглески⁴¹ PEACE модел

Овај модел је изграђен након неколико веома сумњивих осуда у Енглеској и Велсу осамдесетих година прошлог века, који су изазвали велику пажњу јавности и оштре критике на рад полиције и судова. У том погледу нарочито се истиче случај који је постао познат под називом «Дрво из Кардифа» (*«The Cardiff Tree Case»*). Оптужени је оглашен кривим за наводно убиство једне проститутке, али је пресуда после укинута, јер се

---

⁴⁰ Naved. prema Bócz, E., (ur.), *Kriminalisztika*, Budapest, 2004. стр. 859.

⁴¹ Naved. prema Bócz, E., (ur.), *Kriminalisztika*, Budapest, 2004. стр. 860.

углавном заснивала на признању, при којем су коришћени незаконити методи саслушања. После неколико сличних случајева, који су значајно негативно утицали на ауторитет правосуђа, од 1986 .г. свако саслушање се снима. На основу анализе ових снимака, у Уједињеном Краљевству конструисан је модел саслушања под називом «*Planning and Preparation, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluate*» скраћено *PEACE*. Модел је заправо сложени систем методолошких препорука за оптимално спровођење саслушања. Обухвата планирање и припрему саслушања, разне варијације успостављања контакта, анализу тока интеракције, оцену релевантности добијених информација и адекватно фиксирање тока саслушања. Модел се учи на специјалним едукативним семинарима на којима се теоретска настава повезује са конкретним методима његове примене у пракси. Семинар има следећу структуру:

- развијање комуникативне способности
- познавање тока обраде информација
- технике постављања питања и испитивања
- сузбијање отпора и неспремности испитаника на сарадњу
- примена разних делова структуре испитивања, нарочито значај и улога припремних и завршних радњи
- поступање са браниоцима
- познавање права

Поред ових курсева, све је већи нагласак на истраживању фактора који утичу на мотивациони процес исказа окривљеног. Ова истраживања засад само делимично потврђују мит да су испитивачи способни да применом специјалних техника слома отпор окривљеног или да могу утицати на њихов исказ⁴². Није могла бити потврђена ни честа примедба полицајаца да су окривљени неспремни на сарадњу и да је врло тешко са њима поступати. Насупрот томе, испоставило се, да су испитивачи често били неприпремљени, несигурни, неметодични и примењивали су погрешне технике. То је често утицало и на спремност окривљеног да да исказ.

4. Когнитивни интервју

Важност и незаменљивост исказа је подстакла напоре у правцу израде нових ефикаснијих техника испитивања. Након опсежних истраживања у коме су учествовали бројни психолози и испитивачи, *Ron Fisher* и *Ed Geiselman* су 1992.г. коначно уобличили један нови метод и назвали га «*когни-*

⁴²Истраживање које је спровео John Baldwin, показало је да се од 600 снимљених саслушања, само у 20 случајева могао несумњиво утврдити утицаја испитивача на исказ. На-вед. према Bócz, E., (ur.), Kriminalisztika, Budapest, 2004. стр. 859.

тивни интервју»⁴³ због коришћења разних когнитивних техника усмерених на ефикасно активирање сећања. Циљ развијања овог метода је био да се **повећа квантитет и квалитет информација** добијених од испитаника. Научно је и потврђено да даје више података. Данас постоје две верзије, оригинална и побољшана (често се назива и ревидирана). Оригинална верзија садржи когнитивне технике а побољшана верзија уз когнитивне технике наглашава и вештине социјалне интеракције и комуникације⁴⁴.

Оригинални метод когнитивног интервјуа користио је 4 технике за освежење памћења:

1. реконструкција контекста у процесу сећања
2. инструкција сведоку да исприча све што зна
3. присећање на догађај са промењеним редоследом
4. техника промене перспективе

1. Циљ **прве технике**, је оживљавање памћења и реконструкција догађаја. Сведок се упућује да у *мислима* обнови контекст догађаја. Сведоку се каже да се у мислима врати на место догађаја, да се присети детаља о изгледу лице мест изврши и реконструкцију догађаја. Упозорава се да не жури, и да ће после добити прилику да у форми слободног излагања изнесе своје сећање без прекидања. Како је пракса показала сведоци се врло често поново уживљавају у ситуацију. Затворених очију настоје оживети сећања на место, време и друге околности критичног догађаја.

2. **Друга техника** настоји да превазиђе негативне ефекте традиционалне технике праксе, сталног прекидања излагања сведока. Сведок се позива да у форми слободног излагања *изнесе све чега се сећа*, па и *ситне детаље*. То је јако важно према ауторима метода, јер се овако могу сазнати најважније информације. Циљ није само избегавање губитка информација, већ и сакупљање што веће количине информација, које сведок сматра иначе неважним и које би због тога највероватније прећутао. Видели смо, да постављање брзих кратких питања доводи до нежељеног скраћивања и сажимања одговора, а то неминовно доводи до изостављања ситних детаља. При томе, сведок сам цени који су детаљи важни а који нису. Пошто не зна који би детаљи у конкретном случају били важни, за испитаника неважни детаљи али за испитивача можда важни, нужно се губе. Због тога је важно да испитивач сазна сваку могућу информацију тј. да сведок *не врши селекцију информација*, већ да саопшти све што зна.

3. **Трећа техника** је присећање на догађај *обрнућим редоследом*. Ова техника долази у обзир након излагања сећања нормалним редоследом.

⁴³ Fisher, R., Geiselman, E., Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview, Springfield, IL., 1992.

⁴⁴ Pavišić, B., Modly, D., Veić, P., Kriminalistika, Knjiga prva, Zagreb, 2006. стр. 408.

Када сведок у мислима изврши реконструкцију догађаја, неки детаљи лако могу изостати. Присећањем на догађај обрнутим редоследом тока догађања, поништава се првобитна, у сећању изграђена реконструкција догађаја. Врши се поновна реконструкција, сад обрнутим редом. Недостаци првобитне реконструкције се могу отклонити и тако добити додатне информације.

4. *Четвртиа техника* се такође заснива на поништавању већ изграђене мисаоне реконструкције на основу сећања и поновне изградње у нади да ће се при томе активирати додатни механизми сећања и тако доћи и до додатних информација. Сведок се замоли да се *замисли у улози некој другој значајној учесника у догађају и да оише иша би могло то лице видеиш од догађаја*. Нпр. сведок-муштерија мењачнице се замоли да исприча како би видео разбојништво да је он био благајник мењачнице. И ова техника може донети значајне нове информације, али постоји опасност да сведока у намери да добро испуни задатак неосновано машта шта је по његовом мишљењу могао видети дотични учесник, тако да постоји опасност од погрешних информација.

Когнитивни интервјуа је структуриран на специфичан начин и састоји од 7 чврсто повезаних фаза. Та структура је развијена почетком деведесетих година користи и данас. Технике освеживања памћења су размештене на посебан начин, број затворених питања је смањен на минимум а на њихов рачун преферирају се отворена питања, дата је могућност сведоку за дуже, неометано, слободно приповедање и предвиђена је могућност пауза.

У првој фази се успоставља лични контакт са сведоком, што ће бити основа за сарадњу и даљи рад са њим.

У другој фази долази до излагања циљева интервјуа.

У трећој фази почиње право саслушање. Иницира се слободно излагање. Сведок се замоли да реконструише у мислима цео догађај. После се позива да то и *исприча од почетка до краја*. Могу се дати паузе да се што боље концентрише. Став испитивача треба да је неутралан у току целог интервјуа.

У четвртој фази се постављају питања. Ту се користи техника апела и подстицања да се покуша присетити свега, па и најситнијих детаља. Питања треба да буду отвореног типа, мада, при крају се могу користити и затворена питања за недвосмислено расправљање неких детаља. У току постављања питања испитивач се враћа на нејасне делове исказа и помоћу постављених питања настоји их појаснити.

У петој фази се користе две преостале технике освеживања памћења. Од испитивачеве процене зависи да ли ће прво захтевати излагање догађаја обрнутим редоследом или променом перспективе посматрања. Треба позвати сведока да користи сва своја чула у при сећању. Могу бити у питању разни звуци, боје, мириси сл. који помажу при сећању.

У шестој фази испитивач резимира саслушање и то усаглашава са сведоком. Тада је још увек могуће да се појаве нови детаљи у сећању. Након тога сведок и испитивач уклађују коначан текст записника у битним тачкама.

Седма, задња фаза, је закључење саслушања и одлазак сведока.

У грубим цртама овако изгледа структура когнитивног интервјуа. Разни аутори обично додају још и прегршт савета у погледу технике постављања питања, вођења саслушања, невербалне комуникације и сл.

Когнитивни интервју је направио сјајну каријеру у САД и Европи (Енглеска, Немачка и др.)⁴⁵. Једнодушна је оцена да се на овом техником може добити *већа количина квалитетних информација* него класичним методима испитивања. Даља предност метода је да не захтева дуготрајну обуку. За савлађивање основа довољан је дводневни курс. У погледу њене примене код нас немам информација. У криминалистичкој литератури се спорадично помиње.

5. Структурирано саслушање помоћу картица

«*Структурирано саслушање*» значи одређени утврђени и стандардизовани редослед радњи испитивања. Метод су развили *Frank Adler* и *Max Hermanutz*⁴⁶ у Немачкој, са циљем да се добије објективни и целовити исказ. Ослања се на метод когнитивног интервјуа, картица са сликама и на резултате истраживања ових и других аутора.

Коришћење карата са сликама се добро показало у раду са децом. Поставило се питање да ли би коришћење карата и код испитивања одраслих дало добре ефекте. Експерименти које су спровели *Adler* и *Hermanutz* су потврдили да коришћење карата има добре ефекте на испитиваче. Испитивање се лакше структурира, не одступа се лако од утврђене процедура испитивања и мала је могућност да се нешто важно заборави. Подстакнути овим позитивним ефектима, пренели су целокупан текст тока испитивања на картице. У интересу лакше оријентације испитивача, на картама су и поједностављени графички прикази. Картице служе *искључиво као помоћ испитивачу*, испитаник не види садржину карата. Картице према томе користе испитивач. Након завршетка једног корака у поступку испитивања, узима следећу картицу са описом следећег корака и поступа према инструкцијама на њој. Ако испитаник инсистира, може му се и показати картица након завршетка дотичне фазе уз објашњење чему служи. Учесници у

---

⁴⁵Boros, J., Kriminálisztika és pszichológia, in: Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére, Pécs, 2002. стр. 169.

⁴⁶Adler, F. - Hermanutz, M., Strukturierte vernehmen mit Vernehmungskarten, Kriminalistik, br. 8-9/2010, стр. 499-511.

експерименталним тестирањима су позитивно оценили метод. Већ су након неколико понављања научили садржину картица и оне су служиле после само као подсетник.

Показало да су картице практичне и искази добијени помоћу њих могли су се мериторно ценити као истинити или неистинити. Контролна група је испитивање обављала на «класичан» начин. Њихови прибављени искази су били много некавалитетнији и често нису били погодни за оцену истинитости.

Идеално би било да се исказ добије без икаквог утицаја испитивача. Овај метод је покушај да се нађе пут да се у најмањој могућој мери утиче на сведока и ако је утицај већ неопходан, да буде препознатљив. Минимални утицај испитивача на даваоца исказа код овог метода се обезбеђује, у првом реду, отвореним питањима. Испитиваном лицу се назначава само тема о којој треба да говори, а конкретна питања се постављају тек на крају испитивања. Могућност накнадног утврђивања утицаја проистиче отуд, што су теме и ток разговора стандардизоване и фиксирани на картицама и због тога су и препознатљиве. Ради се о томе да се ток испитивања учини «*јрвидним*» .

Сцруктура испитивања је карактеристична и по томе, да пре испитивања нема *никаквог* разговора. Испитивање почиње са законом прописаним поучавањем и опоменама испитаника у зависности од његовог процесног својства (осумњичени, окривљени, сведок) и обавља се у укупно 13 корака.

Опасност од обмане од стране испитивача у току испитивања не постоји, нити је техника на било који начин погодна за то. Циљ је, да се у законитој форми дође до истине и да се истовремено испитанику помогне да се коректно и исцрпно присети догађаја.

Картице су величине DIN A6 (тј. 1/4 од формата A4) погодне за руковање. Комплет садржи 28 картица .

Картица бр.1: - Наслов, кратко објашњења у вези метода и нека општа упутства.

Картица бр.2: -*Прегледна картица*. Даје преглед тока испитивања у 13 корака подељених у 2 целине .То омогућава да испитивач представи себи у мислима ток испитивања. Картица служи за својеврсну менталну припрему, што треба да јача самопоуздање испитивача. Упозорава испитивача , да се обаве или допуне припреме ако су пропуштене или су недовољне .Неопходно је испланирати и начин фиксирања садржине испитивања. Форму ће одредити процесно својство испитаника и испитивача. Свакако је најсавршенији метод снимања на видео траку уз каснији препис у форми службене белешке или записника. Конкретни ток испитивања је дат на каснијим картицама, корак по корак.

Картица бр.2. је подељена на два дела:

Картица 2., део 1.: *Структурирање и планирање*. Садржи опис 6 почетних корака: 1.Сопствена ментална припрема; 2.Постављање према испитанику; Самоконтрола; 2.Коришћење досадашњих сазнања; 3.Планирање структуре саслушања; 4.Планирање документовања саслушања; Отварање саслушања; 5.Поуке и опомене; 6.Отварање разговора и успостављање контакта.

Картица бр.2., део 2.:*Саслушање лица*-садржи опис 7 следећих корака: 7. Неутрална нерелевантна тема; Саслушање о догађају; 8. Мотивирање за слободно приповедање; 9. Технике постављања питања при саслушању; 10.Расправити сва питања; 11.Повећати когнитивни напор; 12.Конфронтација са осталим доказима; Затварање разговора; 13. Отпуштање испитаника.

Картица бр.3 и 4: садрже *поуке и опомене* предвиђене законом.Испитивање почиње поукама и опоменама које прописује закону.

Картица бр. 3.: *Поуке и опомене за сведока*- наводе се законски чланови који се односе на материју. Најбоље је да испитивач сагласно конкретној ситуацији сам припреми ову картицу.

Картица бр.4.: *Поуке и опомене за окривљеног*.Ако се он одлучи након тога да не да исказ,саслушање је завршено.

После поука и опомена више *нема разлике* у картицама између испитивања окривљеног(осумњиченог) и сведока.

Картица бр.5: -*Питања о личним подацима*.Поред идентификације , ова питања уједно пружају прилику да се нађе нека неутрална тема,која се не односи на догађај ,о коме се може започти разговор са испитаником ,што је прилика за његово какво- такво упознавање.Полази се од тога , да личност која се бар донекле познаје и у кога се има поверење , боље може оценити него потпуни незнанац. Стицање поверења у случају непознатих испитаника може се побољшати са тзв.»*baseline*»-ом.Тиме се може постићи успешније разликовање истинитих од неистинитих исказа.

Картица бр.6:-*Фундирање шока саслушања*.Када је нађена нерелевантна тема, одмах се иницира спонтан исказ испитаника о томе.Циљ је , да се добије «*baseline*».На основу информација из «*baseline*»-а , може се извршити оцена истинитости дела исказа који се односи на критични догађаја.Овај циљ недвосмислено треба и саопштити испитанику.Испитивачу је на картици предложена следећа формулација: *»Ја бих желео од вас сазнати шта се десило.Да бих могао све схватити и правилно оценили,користимо једну методу: поразговараћемо о теми који нема никакве везе са догађајем на месту Х«.*

Тиме је испитанику недвосмислено саопштено шта је циљ овог уводног разговора.Испитанику се такође одмах саопштава, да бројна питања

која ће се поставити нису усмерена на његово непотребно шиканирање, већ му се заправо тако пружа прилика да се изјасни о свим околностима.

Картице бр. 7-12: -*Излагање нерелевантне теме.* Пре излагања нерелевантне теме, испитаник се и други пут позива, са ослоном на метод когнитивног интервјуа, да у форми слободног приповедања изложи, шта има да каже. Ово треба да увери испитаника, да се од њега очекује што је могућа већа количина информација. После тога, тражи се од њега да догађај исприча обрнутим редоследом збивања, као и да понеке делове детаљније опише нпр. околину, разговоре, разна лица. За сваки од ових корака израђена је посебна картица са простим графикама. Нарочит нагласак је на *несујесљивном* постављању питања.

Картица бр.13:-*Саслушање о критичном догађају.* Испитаник се уводи у тај део једног погодном формулацијом *»Сад сће ујознали начин поствљања ишћања и све сће врло добро радили. Да поразговарамо сада о....»*. Само по себи се разуме да се испитаник сме похвалити само ако је стварно и заслужио, ако то није случај похвалу треба изоставити.

Картице бр.14-19:-*Излагање испитаника о критичном догађају. Централни део испитивања.* Ослања се на технике когнитивног интервјуа.

Ток испитивања је исти као и у случају разговора о нерелевантној теми. Испитаник се замоли да исприча *све што зна*, чак и оно што сматра *неважним*. Затим, да догађај исприча обрнутим редоследом, да се детаљно осврне на неке делове излагања, нпр. на околину, разговоре, разна лица итд.

Картице бр.20-23: -*Постављање питања.* Након што је испитаник завршио слободно излагање, следе питања. Питања могу бити различита. Прво треба разјаснити нетачности прецизирајућим питањима (нпр. *»колико је тачно било саћи?»*) и отклонити могуће противречности и празнине у исказу. У току спонтаног излагања испитаника, бележе се питања и тек се сада постављају (упутство картице бр.20). Испитаник се *не прекида* у излагању ради постављања питања.

Питања се могу односити на објективне или субјективне елементе кривичног дела и бројне друге теме.

Након тога, даљим питањима се разјашњавају евентуалне противречности са исказима других лица и материјалним доказима. Исказ испитаника се *«конфронтира»* са овима и отуд и израз *«Конфронтирајућа ишћања»* «на картици бр.22. При томе је важно да се не смеју тврдити непостојеће или непроверене чињенице.

Картица 23. садржи упозорење испитанику да се могу појавити нове чињенице коришћењем разних метода истраживања (нпр. дактилоскопским вештачењем) и да ће се његов исказ тада морати конфронтирати и са њима.

Картице 24-25: *-Завршетак испитивања.* Пре коначног завршетка испитивања, испитанику се пружа могућност допуне исказа. Након тога се записник завршава и потписује.

Картице 26. и 27. су празне. Испитивач може унети неке своје белешке.

Картица 28. садржи информације о даљој литератури.

Структурирано саслушање је могуће код сваке врсте саслушања. Конкретне ситуације могу бити врло различите. У принципу, испитивање је структурирано по различитим фазама тока испитивања. Кораци су увек исти.

Метод је још и у Немачкој у експерименталној фази. Остаје да се види у којој мери ће бити прихваћен у пракси.

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Полазна тачка нашег излагања је да у кривичном поступку велики број доказне грађе проистиче још увек из нечијег исказа или је на други начин органски повезан са исказима. Иако материјални докази стичу све већи значај и без обзира на све предности материјалних доказа, они најчешће не могу опстати без личних доказних средстава. Наиме, материјалне доказе најчешће презентују вештаци а потврђују (или негирају) искази сведока и осумњиченог/окривљеног. Отисак прста, зрно испалењено из ватреног оружја итд., доказну вредност добија само ако њихову аутентичност и доказне информације које проистичу из њих, потврде вештаци и/или сведоци и /или осумњичени/окривљени. Јак материјални доказ, у контексту са слабирм исказима знатно ће изгубити на доказној снази, и обрнуто, објективно слаб материјални доказ, у контексту са добрим исказима, може бити врло убедљив. Може се зато констатовати, да материјални докази доказну снагу најчешће стичу у контексту са личним доказним средствима.

Због значајне улоге личних доказних средстава, докази о кривичном делу су често веома « несигурни јер по правилу потичу из извора који су несигурни (исказ сведока, окривљеног и вештака)⁴⁷ ». Брз развој науке и технике је будио наду, да ће лична доказна средства у кривичном поступку изгубити досадашњу централну улогу, и да ће на место њих ступити објективни научни доказ. Докази добијени објективним научним методима, требали би потиснути у други план, у првом реду несигуран и субјективно обојен исказ сведока. То би био квалитативан скок у доказивању у кривичном поступку. Међутим, та надања се засад нису остварила. Истина, мате-

---

⁴⁷ Grubač, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2009. стр. 204.

ријални докази имају све већи значај, због бројних разлога који кумулативно делују. На једној страни, је огроман пораст могућности нових научних метода и техника које се примењују при откривању и обради материјалних доказа. Тиме расте и степен објективности и убедљивости материјалних доказа. Са друге стране, све су веће тешкоће прибављања личних доказних средстава, нарочито исказа осумњиченог/окривљеног али и сведока. Стално расте број гаранцијалних законских прописа, који објективно посматрано отежавају прибављање таквих доказа. Поред тога, присутна је и тенденција изразитог раста застрашивања, подмићивања и незаинтересованости сведока. Ако се и прибаве искази сведока, окривљеног и вештака у законитој форми, остаје проблем њихове објективности.

Упркос тешкоћама, лични извори су и даље основна доказна средства и нема изгледа да ће у догледној будућности потпуно изгубити значај али је реално очекивати, наставак тенденције смањивања њиховог значаја. Противтеже овој тенденцији, могу бити нове технике испитивања, која могу квалитативно побољшати степен искоришћености информатционог потенцијала саслушаних лица. Али, у праву је *Geerds* кад истиче, да нема чудотворних метода и средстава, већ да су препоруке криминалистике само *јомоћ* при испитивањима у кривичном поступку. Због тога, оне се не смеју круто схватати и не воде увек и нужно до успеха⁴⁸. Изузетно је важна улога испитивача и његове интелигенције, искуства, стручности, проницљивости и креативности у приступу и опхођењу са испитиваним лицем.

Научно засноване новине мало вреде, ако их пракса игнорише и наставља да ради по сопственим, често погрешним и неефективним али комотним методима. Напори научника имају смисла и њихови резултати добијају верификацију, само ако *стварно* унапређују праксу. А да се то оствари, неопходна је *адекватна обука* испитивача и стварање *објективних услова* (адекватна законска регулатива, техничка опремљеност сл.) за примену савремених научних достигнућа у пракси. Савремен систем обуке и критична примена нових научних достигнућа уз задовољавајуће објективне услове, омогућава испитивачу да у максималној мери искористи информативни потенцијал меморије испитаника. Наука једино тако може допринети побољшању праксе.

---

⁴⁸ Geerds, F., Kriminalistik, Luebeck, 1980, стр. 212.

*Ištvan Feješ, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Interrogation Models in Contemporary Criminal Procedure

Abstract

The paper is divided into four major parts.

In the introductory part the author states that personal evidence (statements of whiteness, suspect, accused, convicted and expert) play still a very important role in collecting evidence in criminal procedure, even though the significance of physical evidence is growing.

In the second part the classical model of interrogation is presented, which is based on the division of interrogation onto three parts. This model is accepted by majority of authors.

The third part is devoted to alternative models.

The fourth part contains concluding remarks. Here the author underlines that scientific novelties are valuable only if they contribute to the practice, and this contribution is only possible if the interrogators are trained adequately and if objective conditions for the application of the novelties are provided.

Key words: Criminal Procedure, interrogation, models